

Málfar í fyrirlesturum (frh.)

Í síðasta pistli var dregið á málfar í fyrirlesturum. Eftirfarandi tilvitnun sýnir að oft má betur gera: „Varðandi rekommendasjónir fyrir meðferð, þá höfum við adapterað það besta sem við höfum fundið, en það er erfitt þegar empirísk meðferð hefur ekki dugað.“ Slettur af þessu tagi ættu ekki að sjást í vel gerðum fyrirlesturum á virðulegum stofnunum. Hins vegar er áheyrendum stundum komið á óvart með skemmtilegum nýyrðum í góðum fyrirlesturum. Þannig talaði Viðar Eðvarðsson, barnalæknir, nýlega um **næturvætu** hjá börnum í stað **undirmigu** sem Íðorðasafn lækna birtir sem þýðingu á **enuresis nocturna**. Haraldur Briem, sóttvarnalæknir, kom með hið ágæta heiti **slímbrá**, til að tákna **mucocilia**, bifhár slímhimnu. Ólafur Kjartansson, röntgenlæknir, rifjaði upp nafnorðið **stigull** fyrir **gradient** og notaði lýsingarorðið **segulskær** um það sem lýsir upp á myndum við segulsneiðmyndatöku.

Incontinentia

Í tengslum við ofanritað var flett upp á enska heitinu **incontinence**. Íðorðasafn lækna birtir þýðingu og lýsingu sem undirritaður hefur aldrei verið sáttur við: **lausheldni**. *Ósjálfráð tæming til baks og kviðar*. Geta lesendur lagt til eitthvað betra?

Eitt orð eða tvö

Í vaxandi mæli verður þess vart að ungir fyrirlesarar hafa ekki tilfinningu fyrir því hvernig fara skal með ýmis samsett íslensk heiti. Undirritaður hefur því miður ekki gætt að því að safna dæmum jafnóðum, en oft verið ósáttur við það hvernig góð og gild íslensk orð og heiti eru klofin í tvennt. Þetta virðist fyrst og fremst hrá eftiröpun úr ensku. Nýleg dæmi eru „*viðmiðunar hópur*“ í stað **viðmiðunarhópur** og „*tölfræði aðferð*“ í stað **tölfræðiaðferð**. Erfitt er að bregðast við þessu öðru vísi en að benda fyrirlesurum kurteislega á þau orð sem ranglega eru klofin á glærum þeirra.

Einangur

Frá Þýðingarmiðstöð utanríkisráðuneytisins barst fyrirspurn um hvernig best færi á að þýða samsetninguna **human isolate**. Með fylgdu þær upplýsingar að þar á bæ væri íslenska nafnorðið **einangur** notað sem þýðing á enska heitinu **isolate**. Undirrituðum var ekki kunnugt um að orðið **einangur** væri til í íslensku og af einhverjum ástæðum setti að honum hroll við að sjá það, enda getur nafnorðið **angur** táknað *hryggð* eða *sorg*. Við athugun kom þó í ljós að orðið hefur verið í notkun frá fyrri hluta nítjándu aldar og að elsta heimildin um það í ritmálssafni Orðabókar Háskólans er frá sextándu öld.

Í Íslenskri orðabók Eddu er greint frá því að nafn-

orðið **einangur** sé bæði til í karlkyni (einangurinn) og hvorugkyni (einangrið). Í Orðabók Háskólans eru fleiri dæmi um hið fyrra og virðist ekki um að ræða neinn afgerandi merkingarmun. Íslenska orðabókin gefur þessar lýsingar: *1 þrengsli, þröngur staður, aðhald. 2 einvera 3 klípa, þraut, hætta. 4 stofn lífvera þar sem um langan aldur hefur úðkast skyldraæxlun, einkum vegna einangrunar*. Í Íðorðasafni lækna er einungis að finna sagnorðið **isolate**, að **einangra**.

Leit á netinu gefur til kynna að enska nafnorðið **isolate** sé notað í örverufræði um stofn af örverum sem einangraður hefur verið úr sýni úr dýri eða manni. **Human isolate** vísar því til örverustofns sem fundist hefur í manni eða mönnum. Undirritaður lagði til að slíkt yrði nefnt **einangur frá mönnum** eða **einangur úr mönnum**.

Sérgreinaheiti

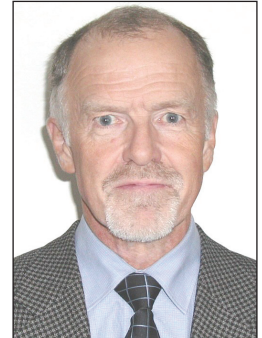
Friðbjörn Sigurðsson, krabbameinslæknir, hringdi og bað um nýtt íslenskt heiti á sérgreinina **gynecological oncology**. Íðorðasafn lækna birtir enska heitið **oncology** og íslensku þýðinguna **æxlafræði**. Vissulega er það rétt þýðing. Orðhlutarnir eru komnir úr grísku þar sem **onco-** merkir *æxli* og **logia** merki *fræði* eða *fræðigreinin*. Hins vegar er tilvísunin oftast þrengri, þannig að **krabbameinsfræði** er það sem við er átt. Heitið **gynecology** þýðir Íðorðasafnið sem **kvensjúkdómafræði**, án frekari skilgreiningar. Til samræmis lagði undirritaður til að **gynecological oncology** fengi heitið **kvenæxlalækningar**. Kvenkrabbameinslækningar er sennilega of langt til að vera nægilega lipurt heiti og kvenkrabbalækningar gefur ekki rétta hugblæinn.

Friðbjörn nefndi um leið sérgreinina **maternal-fetal medicine**. Hann lýsti því að viðfangsefnið væru heilsufarsleg vandamál þungaðra kvenna og fóstursjúkdómar. Undirritaður lagði þá til, án mikillar umhugsunar, heitið **þungunarsjúkdóma- og fósturlækningar**. Ef til vill er þó nóg að tala um **þungunar- og fósturlækningar** á sama hátt og talað er um **kvenlækningar** í stað kvensjúkdómalækninga.

Í fljótu bragði er ekkert því til fyrirstöðu að heiti stakra fræðigreina læknisfræðinnar innihaldi orðhlutann **sjúkdóma-**, svo sem **augnsjúkdómafræði**, **húðsjúkdómafræði** og **nýrnasjúkdómafræði** þó að heiti tilsvandi sérgreina geri það ekki, svo sem **augnlækningar**, **húðlækningar** og **nýrnalækningar**.

Cerclage

Að lokum er lýst eftir góðu íslensku heiti á **cerclage**, bandi sem hnýtt er umhverfis legháls til að koma í veg fyrir fósturlát við leghálsbilun.

Jóhann Heiðar
Jóhannsson

johannhj@landspitali.is

Jóhann Heiðar er læknir
á Landspítala Hringbraut.